

M. Ivanovičius: „Nors tarp buvusios Jugoslavijos respublikų jau ilgai viešpatauja taika, ji tebėra trapi“

M. Ivanovičius: „Valdžia, slaptosios tarnybos ir mafija čia susiję“

Žiniasklaida. Mafijos reikalai, slaptųjų tarnybų darbas ir neužgijusios žaizdos tarp kaimynų – tokia yra žurnalistikos Balkanuose kasdienybė. „Veidas“ apie tai kalbasi su žinomu Serbijos žurnalistu, „Newsweek Srbija“ vyriausiuoju redaktoriumi Miloradu Ivanovičiumi.

VEIDAS: Kokie dabar yra santykiai tarp buvusių Jugoslavijos respublikų?

M.I.: Esama daug įtampos. Nors dabar viešpatauja taika, ji tebėra trapi. Netgi vienas kokio nors politiko sakinyš gali viską pakeisti. Tiek politikai, tiek žurnalistai turi būti atsargūs, kad nesukeltų gaisro. Nemanau, kad ši padėtis galutinė, vietos konfliktui dar yra. Žinoma, karas nebūtų kaip dešimtajame praėjusio amžiaus dešimtmetyje, bet nedideli konfliktai vis dar įmanomi.

Žaizdos dar neužgijusios, ne visos praeities problemos išspręstos. Dar yra nenubaustų karo nusikaltėlių, be žinios dingusių žmonių. Netruksta ir Balkanų politikų, naudojančių karštą retoriką. Pagrindinė įtampa kyla tarp serbų ir kroatų, serbų ir albanų, taip pat bosnių. Situacija nėra gera. Nors karas baigėsi beveik prieš dvidešimt metų, žmonės nesikalba, nebando suprasti vieni kitų. Tai kvaila.

VEIDAS: Kokios problemos Serbijoje šiuo metu aktualiausias?

M.I.: Žmonės Serbijoje apstėsi ekonomikos. Kadangi yra daug bedarbių, aktualūs dalykai – darbo vietų kūrimas, jo radimas, atlyginimų

dydžiai. Valdžia tai tarsi bando spręsti, tačiau jai nesiseka, nes netrūksta korupcijos.

Kita karšta tema – migrantai. Tūkstančiai migrantų iš Sirijos, Afganistano ir kitur keliauja per Serbiją į Vengriją, o toliau – į kitas Europos Sąjungos šalis. Vengrija netgi planuoja statyti tvorą tarp Serbijos ir Vengrijos, kad sustabdytų šiuos migrantus. Serbijoje jie nesiekia likti, nes tai palyginti neturtinga šalis. Labiausiai juos vilioja Vokietija.

Daugiausiai migrantų galima pamatyti Belgrado gatvėse, miesto parkuose – laukiančių, kol kiti juos nugabens iki Serbijos ir Vengrijos sienos. Seimos, moterys su vaikais miega Belgrado centre. Jų yra tūkstančiai, policija jų nemato, visi apsimeta, tarsi jų nebūtų. Valdžia akla, niekuo jiems nepadaeda ir tiesiog tikisi, kad šie migrantai iškeliaus kažkur kitur. Tik paprasti žmonės atneša jiems maisto ir drabužių. Jie galėtų čia paprasčiausiai numirti, nors, kiek žinau, kol kas niekas nebuvo rimtai susirgęs ar sužeistas.

VEIDAS: Dirbate amerikietiško kapitalo savaitraštyje „Newsweek Srbija“. Ar yra skirtumų

tarp amerikietiškos ir serbiškos tiriamosios žurnalistikos?

M.I.: Serbiškuoju būdu nebuvo įmanoma rašyti apie viską, ką norėjome nušviesti. Egzistavo savicenzūra, kai žinodavai, apie ką gali rašyti, o ko geriau nejudinti.

Savicenzūros buvimas Serbijos žiniasklaidoje tikrai jaučiamas, o „Newsweek“ taip nėra, neturime jokių draudžiamų temų ar žmonių. Jei manome, kad kokią nors istoriją reikia išspausdinti, dirbame prie to.

VEIDAS: Kokios temos Serbijoje tebėra tabu – susijusios su regiono praeitimi?

M.I.: Taip, bet ne tik. Taip pat susijusios su politika, nusikalstamumu, mafija, kitaip tariant, pavojingais žmonėmis, kurie gali pulti žiniasklaidą, žurnalistus, daryti finansinį spaudimą. Tiesa, spaudimas iš valdžios ar mafijos žiniasklaidai jau nėra toks didelis – didesnis kyla iš žiniasklaidos priemonės, kurioje dirbi, leidėjų. Žiniasklaidą yra verslas ir atlyginimai daugiausia ateina iš reklamos. Taigi, jei atrandame ką nors skandalingo apie kokią nors didelę bendrovę, perkančią daug reklamos leidinyje, bus

pagalvota du kartus, ar apie tai rašyti.

VEIDAS: Ar būna daug išpuolių prieš žiniasklaidą?

M.I.: Pastaraisiais metais ne, bet turime keletą neišaiškintų žurnalistų nužudymų. Šios žmogžudystės taip ir nebuvo ištirtos. Vienas Serbijos žiniasklaidos tikslų – daryti spaudimą, kad tai būtų atlikta.

VEIDAS: Ar tiesa, kad Serbijoje valdžia, mafija ir slaptosios tarnybos yra glaudžiai susijusios?

M.I.: Taip. Iš tiesų apie korupciją rašome daug, tačiau atlieki ir išspausdini tyrimą, bet nebūna jokio rezultato. Tai pats baisiausias dalykas kiekvienam tiriamosios žurnalistikos žurnalistui: prie istorijos dirbi keletą mėnesių, viską ištiri, ir niekas nepasikeičia.

Tai yra Balkanų ir Rytų Europos skirtumas, palyginti, pavyzdžiui, su Didžiąja Britanija ar JAV. Jei JAV parašai gerą tiriamosios žurnalistikos istoriją, gali tikėtis, kad tai sukels pokyčių visuomenėje, kad vyriausybė imsis veiksmų. Bet padėtis negerėja. Taip pat reguliariai skelbiame tokių organizacijų, kaip „Transparency International“, tyrimus, bet valdžios elgesys nesikeičia. Žmonės Serbijoje tuo nesidomi, trūksta aktyvių, politiniame valstybės gyvenime norinčių dalyvauti piliečių. Visuomenė tam tikra prasme yra mirusi.

Visose Balkanų valstybėse padėtis panaši, išskyrus Kroatiją, priimtą į Europos Sąjungą. Kas tokią padėtį galėtų pakeisti – nežinau. Tikriausiai Serbija per daug metų išgyveno krizę ir žmonėms nusibodo tokios istorijos, jie nori kažko pozityvaus. Gal tai galėtų padaryti nebent Serbijos narystė ES, nors iki to mums reikėtų palaukti dar mažiausiai dešimt metų. Kroatijoje padėtis jau dabar kitokia, nes ES institucijos gali daryti spaudimą jos vyriausybei.

VEIDAS: Kaip čia yra: sakote, kad Balkanuose žurnalistiniai tyrimai turi mažai įtakos, tačiau regionas garsėja stipria tiriamąja žurnalistika?

M.I.: Tai tiesa, nors ir paradoksalu. Niekur kitur nesu matęs tokių stiprių tiriamosios žurnalistikos žurnalistų, kaip Balkanuose. Yra geras aspektas dėl Balkanų šalių žurnalistų – jie glaudžiai bendradarbiauja tarpusavyje. Tai naudinga dėl keleto priežasčių: kadangi dirba daugiau žmonių, istorijų kokybė aukštesnė, be to, tai pigiau, o pasiekiamumas didesnis.

Tai dažniausiai nesukelia didesnių pokyčių, nors gali suveikti per kitus kelius. Kai kurie mūsų tyrimai buvo perspausdinti Vakarų žiniasklaidoje ir buvo labai palankiai priimti. Tarkime, viena istorija, prie kurios dirbau, buvo išspausdinta Serbijoje, tačiau čia nesukėlė jokio efekto. Tada po šešių mėnesių ją pasiūlėme JAV ir Didžiosios Britanijos leidiniams. Kai istorija buvo išspausdinta ten, ją pasigriebė visa Serbijos žiniasklaidos ir poveikis buvo iš karto. Taigi, kai išspausdinome užsienyje, Serbijos žmonės suprato, kad tai svarbu.

VEIDAS: Ne kartą rašydami susitikote su nusikaltėliais, tiesa?

M.I.: Man, kaip tiriamosios žurnalistikos atstovui, tenka rašyti apie mafiją. Yra skirtingų būdų, kaip tai daryti. Mano kolega ir aš laikomės taktikos stengtis su jais palaikyti gerus santykius. Dėl to turime galimybę matyti jų pasaulį.

Pavyzdžiui, mano kolega ką tik baigė knygą apie mafiją buvusioje Jugoslavijoje, ir jis buvo vienintelis, kuriam pavyko pasikalbėti su visais serbų mafijos bosais. Aš pats su mafija dirbau rašydamas daug savo istorijų. Tarkime, viena jų buvo apie tai, kaip mafija veikia Serbijoje šiais laikais, taip pat tyriau nelegalų žmogaus organų gabenimą, nelegalų migrantų vežimą ir kita. Taigi kartais reikia dirbti su jais, kad gautum reikalingos informacijos. Kartais tai būna pavojinga, bet juk tiriamasis darbas visada pavojingas.

VEIDAS: Kodėl nusikaltėliai bendrauja su žurnalistais? Tai neatrodo itin logiška.

M.I.: Kai kurie bijo, bet kai kurie – ne, nes mums patiki, žino, kad nespausdinsime melo. Jie sutinka, kad spausdintume straipsnius su jų nuotraukomis ir tikrais vardais. Jie būna pasirengę fotografuoti savo sukurinėse voniose, prabanguose namuose.

M. Ivanovičius: „Tūkstančiai migrantų iš Sirijos, Afganistano ir kitur keliauja per Serbiją į Vengriją, o toliau – į kitas Europos Sąjungos šalis.“

Žinote, ką dažnai darydavome? Nueidavome pas vieną mafiozų ir pameluodavome, kad kitas mafiozas sutiko kalbėtis, tada sutikdavo ir šitas.

VEIDAS: Ar dėl savo profesijos dažnai susiduriate su grasinimais?

M.I.: Taip, jų būna, bet jie nėra tokie rimti kaip anksčiau. Iš esmės gali rašyti apie viską, tiesiog turi žinoti, kaip tai daryti. Nesakau, kad mafiją gerbiame, bet apie juos rašome profesionaliai, todėl nesusiduriame su daug bėdų. Esu turėjęs keletą kitokių problemų, pavyzdžiui, buvo keletas užsakytų priešišku straipsnių. Aišku, yra buvę piktų skambučių, elektroninių laišku. Tarkime, kaip tik šiandien nežinia nuo ko gavau paslaptingą elektroninį laišką.

VEIDAS: Per paskaitą Lietuvos žurnalistams pasakojote apie į redakciją infiltruotus slaptųjų tarnybų agentus. Ar tai išskirtinė istorija, ar įprasta praktika Balkanų žiniasklaidoje?

M.I.: Normalu, jog į kiekvieną žiniasklaidos priemonę slaptosios tarnybos infiltruoja savo žmonių, kad galėtų bent šiek tiek kontroliuoti žurnalistus, tai, ką jie praneša. Per savo karjerą dirbau Serbijos, Didžiosios Britanijos, Amerikos žiniasklaidoje ir situacija visur buvo ta pati.

Pateiksiu vieną pavyzdį iš laikraščio „The Sunday Times“, įsikūrusio Londone. Rašiau is-

Miloradas Ivanovičius

Vienas žinomiausių tiriamosios žurnalistikos atstovų ne tik gimtojoje Serbijoje, bet ir Balkanuose. Jis daug metų dirbo įvairiose Serbijos žiniasklaidos priemonėse, o šiandien yra pres-tižinio leidinio „The Newsweek Srbija“ vyriausiasis redaktorius. M. Ivanovičius daug bendradarbiauja su Vakarų žiniasklaida: jo straipsniai spausdinti „The Sunday Times“, „El Mundo“, „The Washington Times“, „Rabble“, „Mirror“ ir kitur, o radijo ir televizijos darbu yra pasirodę „Radio BBC“, „Al Jazeera“, „Radio France International“ ir kt. Ekspertas taip pat dėsto įvairius žurnalistikos kursus. ■

toriją apie vieną britų agentą ir net dvi savaites istorija nebuvo išspausdinta. Paskambinau ir paklausiau, kas čia vyksta. Man atsakė, kad laikraštyje yra du žurnalistai, dirbantys slaptosioms šalies tarnyboms, ir kiekvieną jautrią istoriją jie siunčia derinti, dabar kaip tik laukiama pritirimo. Po to, kai jis buvo gautas, istorija pasirodė. Taip vyksta Serbijoje, taip vyksta Didžiojoje Britanijoje ir veikiausiai taip yra Lietuvoje.

VEIDAS: Kokiais būdais bandoma daryti poveikį žurnalistams?

M.I.: Įtaka gali būti tiesioginė arba kaip tam tikras minkštas spaudimas. Mes, žurnalistai, norime jaustis svarbūs. Kai slaptosios tarnybos, valdžios atstovai organizuoja susitikimus su žurnalistais ar redaktoriais, per juos dažnai atskleidžia mažas paslaptis, perteikia savo idėjas ir tikisi, kad tai išspausdinsime. Jei to nepadarome arba padarome kitaip, į kitus pusry-

čius bus pakviesti kiti. Taip veikia vadinamieji įtakos agentai.

VEIDAS: Esate susidūrę su įsilaužimu į redakcijos žurnalistų elektroninį paštą. Kaip manote, ko siekiama tokiais incidentais?

M.I.: Slaptosios tarnybos tiesiog bando išsiaiškinti, ką rašome. Jie gali stebėti mūsų mobiliuosius telefonus, kiekvieną telefoną paversti mikrofonu, nori sužinoti mūsų slaptažodžius, sekti, ką rašome elektroniniuose laiškuose. Yra keletas programų, kuriomis naudotis turėtų išmokyti kiekvienas žurnalistas. Bėda ta, kad žurnalistai tingūs ir mano, jog yra niekam neįdomūs. Rekomenduočiau keletą kompiuterinių programų, užšifruojančių ir apsaugančių laiškus: „Hushmail“, „Tutanota“, taip pat ir Edwardo Snowdeno naudojama programa GPG.

VEIDAS: Kodėl žurnalistų darbu taip domimasi?

M.I.: Tiriamosios žurnalistikos srityje dauguma istorijų vienaip ar kitaip susijusios su slaptosiomis tarnybomis. Bent jau Serbijoje jos labai galingos, artimai dirba su mafija, yra siejamos su nužudymais (manoma, kad bent du žurnalistai nužudyti jų). Arba, pavyzdžiui, jei rašai apie prezidentą ar ministrą pirmininką, jie nori žinoti, kas tai bus.

VEIDAS: Dar įdomu, kaip vertinate kalbas, kad „tikroji“ žurnalistika – ką jau kalbėti apie tiriamąją – nyksta?

M.I.: Gyvename laikais, kai medijos keičiasi. Per kokius penkerius metus žurnalistika visiškai pasikeis. Kai kurios senosios žurnalistikos formos mirs, tačiau kitos iškils arba pasikeis. Pavyzdžiui, spausdintinė žiniasklaida beveik sunyks, o skaitmeninė žiniasklaida, socialinė medija iškils. Kur čia bus tiriamoji žurnalistika? Ji taip pat pakis. Gyvename labai greitoje visuomenėje, kurioje prie istorijos reikia prieiti greitai. Turėsime dirbti kur kas greičiau, skelbti istorijas tviteryje, feisbuke ir kituose socialiniuose tinkluose. Tiriamosios žurnalistikos žanras nemirs, priešingai – taps dar stipresnis, nors ir kitokiais aspektais. ■

Vaiva Sapetkaitė